

Jiří Zákravský

BASKOVÉ V OFSAJDU

Sport jako nástroj politiky nestátních národů
Případová studie fotbalu v Baskicku

edice **bod**

Jiří Zákravský

BASKOVÉ V OFSAJDU

**Sport jako nástroj politiky
nestátních národů**

Případová studie fotbalu v Baskicku

DOKOŘÁN

Jiří Zákřavský

BASKOVÉ V OFSAJDU

Sport jako nástroj politiky nestátních národů

Případová studie fotbalu v Baskicku

Vydání knihy je podpořeno z Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace 2017 Katedry politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU.

Recenzovali:

Mgr. Kamil Fleissner

prof. PhDr. Blanka Říchová, CSc., dr. h. c.

Fotografie na titulní straně pochází z roku 1976, kdy během baskického derby mezi Realem Sociedad ze San Sebastián a Athletic z Bilbao nastoupili na hrací plochu fotbalisté s tehdy ještě zakázanou baskickou vlajkou. Tento snímek pochází z fondu Fototeka, který je vlastnictvím Kutxa Fundazioa.

Copyright © Západočeská univerzita v Plzni, 2017

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Vydání druhé (první elektronické).

Odpovědný redaktor Marek Pečenka.

Redakce Marie Černá.

Recenzovali Mgr. Kamil Fleissner, prof. PhDr. Blanka Říchová, CSc., dr. h. c.

Obálka, grafická úprava, sazba a konverze

do elektronické verze David Greguš.

Vydalo v roce 2017 nakladatelství Dokořán, s. r. o., Holečkova 9, Praha 5,

dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,

jako svou 953. publikaci (284. elektronická).

ISBN 978-80-7363-891-7

Obsah

1 Seznam zkratek	7
2 Úvod	9
2.1 Proč právě sport a jeho využívání nacionalisty v Baskicku? Úvod do zkoumané problematiky a odůvodnění volby tématu.....	9
2.2 Cíl publikace, výzkumné otázky a její ústřední teze.....	12
2.3 Metodologický rámec	15
2.4 Soudobý stav výzkumu	22
3 Co je to nacionalismus?.....	25
3.1 Modernizace státu jako spouštěč nacionalistických tendencí a role elit	26
3.2 Nacionalismus usilující o stát.....	32
4 Sport jako nástroj nacionalistické politiky (nestátních národů)	43
4.1 Sport jako nástroj politiky zaměřující se na (potenciální) členy národa	44
4.2 Sportovní (para)diplomacie	50
4.3 Shrnutí: sport jako nástroj politiky nestátních národů.....	64
5 Formování baskického nacionalismu a fotbal jako nástroj „posílení rasy“ (1895–1930)	67
5.1 Charakteristika baskického nacionalismu.....	67
5.2 Kopaná a fotbalová reprezentace Baskicka v kontextu baskického nacionalismu.....	80
6 Baskická fotbalová reprezentace v dobách nejistot. Od mobilizace ke sportovní diplomacii (1930–1939)	95
6.1 Charakteristika baskického nacionalismu.....	95
6.2 Kopaná a fotbalová reprezentace Baskicka v kontextu baskického nacionalismu.....	107

7 Doba „stagnace“. Baskický nacionalismus	
a kopaná v období frankistického Španělska (1939-1977)	121
7.1 Charakteristika baskického nacionalismu.....	121
7.1 Kopaná a fotbalová reprezentace	
Baskicka v kontextu baskického nacionalismu	129
8 Vytvoření Autonomního společenství Baskicka a nově objevená otázka	
„zoficiálnění“ fotbalové reprezentace (1977-1999)	137
8.1 Charakteristika baskického nacionalismu.....	137
8.2 Kopaná a fotbalová reprezentace Baskicka	
v kontextu baskického nacionalismu.....	146
9 Baskická fotbalová reprezentace jako symbolické	
místo sporu mezi Madridem a baskickými nacionalisty	
i nacionalisty navzájem (1999-2016)	161
9.1 Charakteristika baskického nacionalismu.....	161
9.2 Kopaná a fotbalová reprezentace	
Baskicka v kontextu baskického nacionalismu	171
10 Baskická fotbalová reprezentace jako nástroj nacionalistické politiky	
v proměnách času	209
11 Závěr	215
12 Přílohy	221
13 Poděkování	225
14 Poznámky	227
15 Seznam použitých zdrojů	243
16 Summary	277
17 Rejstřík	279

1 Seznam zkratek

ANV	Baskická nacionalistická akce (<i>Acción Nacionalista Vasca</i>)
AP	Lidová aliance (<i>Alianza Popular</i>)
CEDA	Španělské konfederace autonomní pravice (<i>Confederación Española de Derechas Autónomas</i>)
CNV	Baskické nacionalistické společenství (<i>Comunión Nacionalista Vasca</i>)
CDC	Demokratická konvergence Katalánska (<i>Convergència Democràtica de Catalunya</i>)
EA	Baskická spravedlnost (<i>Eusko Alkartasuna</i>)
EAJ-PNV	Baskická nacionalistická strana (<i>Euzko Alderdi Jeltzalea - Partido Nacionalista Vasco</i>)
EB	Sjednocená levice (<i>Ezker Batua</i>)
EB-B	Sjednocená levice - Zelení (<i>Ezker Batua - Berdeak</i>)
EE	Levice Baskicka (<i>Euskadiko Ezkerra</i>)
EH	Baskičtí občané (<i>Euskal Herritarrok</i>)
EH Bildu	Sjednotit Baskicko (<i>Euskal Herria Bildu</i>)
EHAK	Komunistická strana baskických zemí (<i>Euskal Herrialdeetako Alderdi Komunista</i>)
EKFB	Unie baskických sportovních federací (<i>Euskal Kirol Federazioen Batasuna / Unión de Federaciones Deportivas Vascas</i>)
ERC	Republikánská levice Katalánska (<i>Esquerra Republicana de Catalunya</i>)
ESAIT	Skupina podporující baskické reprezentace (<i>Euskal Selektzioaren Aldeko Iritzi Taldea - Grupo de Opinión a favor de las Selecciones Vascas</i>)
ESB	Baskická socialistická strana (<i>Euskal Sozialista Bilzarrea</i>)
ETA	Baskicko a [jeho] svoboda (<i>Euskadi Ta Askatasuna</i>)
FIFA	Mezinárodní federace fotbalových asociací (<i>Fédération Internationale de Football Association</i>)
HASI	Revoluční socialistická lidová strana (<i>Herri Alderdi Sozialista Iraultzailea</i>)

HB	Lidová jednota (<i>Herri Batasuna</i>)
IU	Sjednocená levice (<i>Izquierda Unida</i>)
LAIA	Strana revolučních vlasteneckých dělníků (<i>Langile Abertzalea Iraultzaileen Alderdia</i>)
MOV	Mezinárodní olympijský výbor (<i>International Olympic Committee</i>)
PP	Lidová strana (<i>Partido Popular</i>)
PSE-EE	Socialistická strana Baskicka – Baskická levice (<i>Partido Socialista de Euskadi – Euskadiko Ezkerra</i>)
PSOE	Španělská socialistická dělnická strana (<i>Partido Socialista Obrero Español</i>)
UA	Alavéská jednota (<i>Unidad Alavesa</i>)
UCD	Unie demokratického středu (<i>Unión de Centro Democrático</i>)
UEFA	Unie evropských fotbalových asociací (<i>Union of European Football Associations</i>)

2 Úvod

2.1 PROČ PŘÁVĚ SPORT A JEHO VYUŽÍVÁNÍ NACIONALISTY V BASKICKU? ÚVOD DO ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY A ODŮVODNĚNÍ VOLBY TÉMATU

Před takřka čtyřiceti lety americký sociolog Allen Guttman (1978) ve své knize *From Ritual To Record. The Nature of Modern Sports* uvedl, že „[...] sport zůstává nejvíce diskutovaným a nejméně pochopeným fenoménem naší doby“. I když od jejího vydání uplynulo mnoho času, domnívám se, že tento výrok je stále pravdivý. Mnohdy zároveň zapomínáme, že se samotným sportovním zápolením se pojí mnoho dalších fenoménů, které jsou přímo s děním na fotbalovém hřišti, tenisovém kurtu či silnicích spojeny. Jedním z nich je a vždy také bude politika. A neměli bychom se nechat mýlit „(...) běžným klišé spojeným se sportem, že ‚sport a politika by se neměly míchat‘“ (Houlihan 2014: 5). Politika a sport nejsou dvě autonomní a zcela nezávislé sféry, naopak sport ve své moderní podobě vždy byl a stále je vhodným nástrojem, se kterým politické elity do velké míry pracují a různými způsoby ho využívají za účelem zisku politického kapitálu. Právě způsoby, jakými bylo a stále je se sportem politickými elitami nakládáno, se v dějinách proměňovaly, na což bych se chtěl zaměřit.

Se sportem jako nástrojem politiky nepracují pouze politické elity na úrovni států. Sport takovýmto způsobem využívají také političtí představitelé těch národů, které vlastní stát nevytvořily. Národů dožadujících se – minimálně v rétorické rovině – nezávislosti na svých mateřských státech je možné pouze v oblasti západní Evropy nalézt nespočet. V této souvislosti se v poslední době nejhlasitěji hovoří o Skotsku, kde v září roku 2014 proběhlo centrální vládou povolené a z pohledu tamních nacionalistů neúspěšné referendum o nezávislosti regionu. Druhým příkladem ze stejného roku bylo uskutečnění lidového hlasování

v Katalánsku, které sice přineslo pozitivní odpověď na otázku týkající se katalánské nezávislosti, avšak Madrid se proti jejímu pořádání postavil, když ještě předtím rozhodnutím Ústavního soudu zakázal konání referenda, a následně jeho výsledky neuznal. Nicméně secesionistické tendence Katalánců nadále existují a španělské vlády budou muset na jejich otevřený požadavek na vyhlášení nezávislosti reagovat. Kromě těchto v současnosti pravděpodobně nejviditelnějších secesionistických či separatistických tendencí¹ v západní Evropě však není možné zapomínat ani na další oblasti, jimiž jsou např. Vlámsko, některé z regionů Itálie či Baskicko.

Cíl, jemuž se budu podrobněji věnovat později, struktura knihy a i samotné vysvětlení, proč jsem se rozhodl zkoumat danou problematiku u konkrétního národa, vychází z těchto základních premis, které budou představeny v následujících pasážích textu:

1) Vycházím z předpokladu, že nacionalismus² je moderní fenomén, jenž je vytvářen politickými elitami nastolujícími nacionalistický diskurz z instrumentálních či materiálních důvodů a ve své původní podstatě – tj. v době vzniku nacionalismu – se vytváří s moderním centralizovaným státem (Brass 1991: passim); tzn., že nacionalismus je ideologií centra, nebo se naopak proti centralizačním tendencím vymezuje a je např. označován jako tzv. nacionalismus usilující o stát.

2) Zároveň se domnívám, že nacionalismus, jehož ústřední východiska jsou formována politickými elitami, má potenciál ovlivňovat dění v oblasti pro veřejnost na první pohled apolitické, v oblasti sportu,³ respektive je v zájmu politických nacionalistických aktérů ovlivňovat dění ve všech sférách společnosti, neboť díky neustálému vyjednávání a obnovování společné identity dochází k legitimizaci jich samotných.

3) Způsoby, jakými nacionalismus, respektive politici představitelé, kteří sami sebe identifikují jako nacionalisty, využívají sport, se v čase proměňují, což souvisí s proměnou základních charakteristik nacionalismu v dobovém kontextu.

4) Jako vhodný příklad, na kterém je pozorovatelné využití sportu jako nástroje nacionaistické politiky tamních politických

elit, respektive je zde zřetelně pozorovatelná proměna způsobu jeho využívání, se mi jeví Baskicko,⁴ a to z níže uvedených důvodů.

a) Od konce 19. století, kdy se začal baskický nacionalismus formovat, jsou ve španělském Baskicku zřetelně pozorovatelné separatistické či secesionistické tendence, neboť v tomto regionu nenastalo naplnění základního požadavku každého národního hnutí, tj. nedošlo k vytvoření vlastního (národního) státu, byť rozhodně není možné říci, že si všichni obyvatelé Baskicka (ve smyslu Autonomního společenství Baskicka) přejí jeho nezávislost.⁵

b) Zároveň v Baskicku existuje relativní „stálost“ politických aktérů a jejich politických postojů, přičemž se zde dlouhodobě prosazují dva nacionalistické diskurzy.

První - a starší z nich - reprezentuje Baskická nacionalistická strana (*Euzko Alderdi Jeltzalea - Partido Nacionalista Vasco*, EAJ-PNV),⁶ jež byla založena již v roce 1895 a následně se stala ústřední baskickou nacionalistickou silou. Právě tato politická formace vyjednala se španělským centrem autonomní statut Baskicka v období španělské Druhé republiky. Po pádu frankistického režimu pocházel až na jedno volební období vždy *lehendakari*, tj. předseda baskické vlády, z EAJ-PNV.

Vůči pravidelně vládoucí EAJ-PNV se vymezuje druhý politický proud nazývaný *ezker abertzalea*.⁷ Jde o takové politické subjekty, které se začaly objevovat zejména v období po skončení frankistického režimu a přímo odkazovaly, respektive navazovaly (bez užití násilí) na cíle teroristické skupiny *Euskadi Ta Askatasuna* (Baskicko a [jeho] svoboda, ETA). Dříve se jednalo např. o politickou stranu *Herri Batasuna* (Lidová jednota, HB). Nyní do tohoto názorového proudu náleží koalice několika baskických nacionalistických stran známá pod názvem *Euskal Herria Bildu* (Sjednotit Baskicko, EH Bildu), přičemž mezi těmito politickými subjekty je pozorovatelná ideologická i personální provázanost.

Oba dva tyto politické proudy, respektive jejich institucionalizování „mluvčí“ v podobě politických stran určitým způsobem zacházeli či stále zacházejí s moderním sportem jako nástrojem politiky.

c) Moderní sport má v Baskicku dlouholetou tradici, což může být i důsledek geografické blízkosti mezi tímto regionem a Velkou Británií, kde vznikal. Ve stejnou dobu, kdy došlo k masovému šíření moderního sportu do oblasti, se taktéž začínal formovat baskický nacionalismus. Ukazuje se tedy jako logické propojení těchto dvou fenoménů, které pracují s mobilizací obyvatelstva, byť z hlediska jiných motivací. Sportem, jehož celospolečenskou popularitu – a zároveň i zájem politiků o něj – je možné sledovat nejenom v Baskicku, ale i na celém španělském území, je z dlouhodobého hlediska kopaná. Současně se v Baskicku s různými přestávkami datuje od roku 1915 historie baskické fotbalové reprezentace,⁸ která se stala jedním ze symbolů baskického nacionalismu.⁹ Je tedy možné říci, že existence myšlenky, aby měli Baskové svůj vlastní, tj. národní, fotbalový tým se od tohoto roku stala nedílnou součástí baskického společenského povědomí a pracovaly s ní také tamní politické elity. Zejména v posledních letech se často hovoří o možnosti, že by měly vznikat oficiální baskické sportovní reprezentace, přičemž tato otázka přichází na přetřes právě v souvislosti s tamním fotbalovým výběrem.¹⁰ Zoficiálnění baskické národní fotbalové reprezentace tedy není v kontextu Baskicka v žádném případě pouze otázkou sportu, naopak se jedná o velmi politizované téma.

2.2 CÍL PUBLIKACE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY A JEJÍ ÚSTŘEDNÍ TEZE

První tři výše zmiňované premisy, z nichž můj výzkum vychází, budou zkoumány a ověřovány v teoretické části práce, která se bude přímo fenoménu nacionalismu a jeho propojení se sportem věnovat.¹¹ Samotnému Baskicku a konkrétnímu příkladu využívání sportu jako politického nástroje se budu věnovat v empirické části. V ní budu hledat odpovědi na následující otázky:

1) Jaké charakteristiky vykazuje baskický nacionalismus v určitém období svého vývoje?

Těmto charakteristikám se v obecné rovině podrobně věnuji v kapitole 4 *Sport jako nástroj nacionalistické politiky (nestátních národů)*,

přičemž se zaměřuji na tři základní charakteristiky. První se týká nazírání nacionalistického aktéra, tj. baskických politických stran, na samotné členství uvnitř baskického národa. Druhá se zaměřuje na pohled nacionalistických stran na budoucnost Baskicka ve smyslu podpory zisku nezávislosti či prohlubování autonomního statutu apod. Třetí charakteristika nacionalismu, která také ovlivňuje jeho činnost na politické scéně, je rovna možnosti oficiálního působení nacionalistických politických formací v tom smyslu, zda mohou legálně existovat. Zároveň do této kategorie náleží uznání nebo naopak neuznání autonomie pro Baskicko ze strany centrální vlády.

Na závěr každé z časově vymezených podkapitol, v nichž se zabírám samotným baskickým nacionalismem, bude vždy shrnuto, jaké charakteristiky jsou typické pro baskické nacionalistické politické strany v dané epoše.

2) Jakými způsoby baskičtí nacionalisté nakládají se sportem - konkrétně s kopanou a jejím pro nacionalismus symbolickým zástupcem, jímž je tamní národní fotbalový výběr - v kontextu jeho využívání jako politického nástroje v určitém období?

Způsobům, jakými je sport obecně využíván jako nástroj politiky, se podrobněji věnuji v kapitole 4 *Sport jako nástroj nacionalistické politiky (nestátních národů)*. V ní rozlišuji čtyři základní způsoby jeho využití, přičemž první dva souvisí s mobilizací (potenciálních) členů národa. Naopak dva další se zaměřují na internacionalizaci sportu jako prostředku zviditelnění nestátního národa, v tomto zkoumaném případě Baskicka. Je tedy možné v těchto dvou případech využívání sportu nacionalistickými aktéry hovořit o tzv. sportovní paradiplomacii.

Obdobně jako u předchozí otázky bude i v tomto případě v závěru každé časově vymezené empirické podkapitoly zabývající se problematikou sportu v prostředí Baskicka v kontextu jeho politizace věnován prostor samotnému shrnutí způsobů, jimiž baskičtí nacionalisté se sportem jako politickým nástrojem nakládají.

3) Jakým způsobem (pokud vůbec) se proměňuje využívání sportu - či konkrétně kopané a tamní národní fotbalové reprezentace - baskickými nacionalisty?

4) Je možné pozorovat nějakou spojitost mezi charakteristikami baskického nacionalismu a využíváním sportu jako politického nástroje baskickými nacionalisty?

Na tyto dvě otázky odpovím v poslední empiricky orientované kapitole, která se právě jim primárně věnuje.

Na základě předvýzkumu jsem vstupoval do terénu s následující tezí:

Pokud Baskicko získá určitý stupeň autonomie na centrální vládě, tamní nacionalistické elity následně využijí sport také jako prostředek k prezentování národa v zahraničí, tzn., že představitelé baskického nacionalismu využívají pro své zahraničněpolitické cíle taktéž sportovní paradiplomacii.

Kladu si tedy několik cílů. Prvním z nich je snaha o vzájemné teoretické ukotvení nacionalismu nestátních národů a sportu jako potenciálního nástroje politiky, respektive jako nástroje paradiplomacie. Následně dojde k aplikaci těchto teoretických úvah na konkrétním příkladu, jímž je pro mne baskický nacionalismus. K němu se vztahuje druhý cíl, pod nímž rozumím vypracování studie, která se přímo věnuje existenci baskické národní fotbalové reprezentace a jejímu využívání ze strany tamních nacionalistů. Zároveň se pokusím popsat v poslední empiricky orientované kapitole dynamiku a proměnu využívání sportu – či konkrétně jeho zástupce v podobě baskické národní fotbalové reprezentace – jako politického nástroje v baskickém prostředí. Třetí cíl je roven snaze nalézt případné spojitosti s charakteristikami baskického nacionalismu a následným využíváním sportu jako politického nástroje. Domnívám se tedy, že na základě obecných charakteristik baskického nacionalismu a využívání sportu jako politického nástroje tamními nacionalistickými elitami by bylo možné závěry mých úvah generalizovat a aplikovat je obecně na tzv. nacionalismy usilující o stát.

2.3 METODOLOGICKÝ RÁMEC

2.3.1 HERMENEUTIKA, INSTRUMENTÁLNÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE A JEJÍ OHRANIČENÍ

V práci využívám hermeneutický přístup, respektive hermeneutickou spirálu či hermeneutický kruh (viz níže) jako jeho základní princip, který se z metodologického hlediska jeví jako vhodný nástroj pro uchopení tohoto tématu. Samotnou hermeneutickou interpretaci následně pojmám ve shodě s Janem Hendlem (2008: 70–71) v tom smyslu, že pro pochopení fenoménu jakožto určitého kompaktního celku je nutné porozumět jeho jednotlivostem, které nám napomohou pochopit celek, a naopak. Zároveň se však k získaným poznatkům neustále vracím, což vede k hlubšímu porozumění jak o jednotlivostech, tak o celku samotném.

Jak upozorňuje např. Ondřej Stulík (2015: 95), hermeneutická interpretace může být kruhová či spirálovitá. Využívání spíše hermeneutické spirály než kruhu se zdá vhodnější např. Paulu Ricoeurovi (1990: 72), který uvažuje o hermeneutické interpretaci jako o „nekonečné spirále“, již chápu i já jako příhodnější popis základního principu hermeneutického přístupu, neboť odkazuje na nazírání na výzkumná data z více rovin v kontextu prostorovosti spirály oproti pouze dvourozměrnému kruhu.

Z metodologického hlediska je tato publikace případovou studií, přičemž se jedná o tzv. instrumentální případovou studii. Jejím cílem je snaha o komplexnější uchopení zkoumaného fenoménu a propracovanější vhléd do něj. Tzn., že zkoumaný případ zde – ve srovnání s jedinečnou případovou studií¹² – „hraje nápomocnou roli“ (Stake 2003: 137) ve snaze o širší poznání problematiky, jíž je případová studie věnována. Skrze tento metodologický rámec lze rozpracovat referenční objekty výzkumu a právě tímto způsobem je zmíněná metodologie použita i v této publikaci. Nápomocná role tedy nevede k tomu, že by případ nebyl zkoumán do hloubky obdobně jako u výše zmiňované jedinečné případové studie (Stake 2003: 137). V mém

případě se tedy zkoumanými referenčními objekty stávají sport, respektive baskická národní fotbalová reprezentace. Obecným vztahem v referenčních objektech je „nakládání“ s ní baskickými nacionalisty jako politickým nástrojem.¹³

Kromě ohraničení věcného (referenční objekty) ohraničují zkoumaný problém i časově, kdy se budu zabývat událostmi spojenými s tímto tématem do konce funkčního období první Urkullovy vlády v roce 2016. O poznání obtížnější je stanovit prvopočátek mého výzkumu. Za pomyslný začátek může být považován rok 1915, kdy baskický fotbalový reprezentační výběr odehrál své první střetnutí, nicméně pro komplexní pochopení tohoto fenoménu není možné nezmínit již leta předchozí, kdy došlo k formování prvotních myšlenek, které jsou spojovány s baskickým nacionalismem, a kdy se zároveň začal v baskickém prostředí objevovat moderní sport, fotbal nevyjímaje. Téma práce vytyčuji rokem 1895, kdy byla založena EAJ-PNV,¹⁴ a již zmíněným rokem 2016. Struktura empirické části práce bude následně vycházet z kapitol rozdělených na různá časová období, která budou do velké míry kopírovat významné mezníky, jež určovaly vývoj baskického nacionalismu či obecně celého španělského politického systému.

2.3.2 RÁMCOVÁ ANALÝZA JAKO METODA ANALÝZY DAT

V souvislosti s analýzou dat a jejich zpracováním využívám tzv. rámcovou analýzu (*framework analysis*). Jedná se o výzkumnou metodu, kterou v 90. letech představily Jane Ritchieová a Liz Spencerová, jež se zabývaly kvalitativním výzkumem zejména v kontextu aplikovaného výzkumu (Srivastava – Thomson 2009: 73), nicméně podle této autorské dvojice je vhodné rámcovou analýzu jako metodu zpracování dat využívat např. i v případových studiích (Ritchie – Spencer 2002: 328).

Jedna ze základních myšlenek, s níž rámcová analýza pracuje, říká, že kvalitativní výzkum generuje obrovské množství materiálů, které musí být zpracovány. Naprostá většina dat je textové povahy, přičemž prostřednictvím kvalitativních metod musí dojít

k systematickému nakládání s nimi. Vhodným prostředkem k dosažení tohoto cíle je dle nich právě využití rámcové analýzy, která se skládá z pěti základních fází (Ritchie – Spencer 2002: 309).

První z těchto fází je rovna samotnému seznámení s výzkumným terénem. Dochází tedy k prvotní reflexi sesbíraných dat, jejichž získávání může probíhat různými způsoby zahrnujícími činnosti od pořizování rozhovorů až k archivnímu výzkumu. Nastává tedy prvotní třídění materiálu a zaměření se na ty otázky a témata, které výzkumníka v rámci jeho práce zajímají (Ritchie – Spencer 2002: 312). Zdrojem primárních dat byla vyjádření a faktické kroky politických aktérů – rozuměj nacionalistických stran v Baskicku¹⁵ – dotýkající se problematiky sportu, primárně tedy kopané, a uvažování o ní v kontextu nacionalismu. Tato vyjádření nacionalistických aktérů jsem nacházel ve stranických dokumentech, jimiž chápu deklarace politických stran, jejich volební a základní programy, a v textech, kterými tyto politické strany informovaly o událostech spojených se zkoumanými fenomény ve stranickém tisku či v pozdějších letech na svých oficiálních internetových stránkách a na nových sociálních sítích. Pozornost jsem také zaměřil na zápisy z jednání Baskického parlamentu či z jeho komisí, která se dotýkala otázek sportu, jeho politizace apod. Pracoval jsem také se zprávami v denním tisku s vyjádřeními nacionalistických aktérů v kontextu zkoumaného tématu. Stejně tak využívám jako doplňkový materiál data získaná pomocí rozhovorů uskutečněných se zástupci politických stran, primárně tedy s politiky EAJ-PNV.

Druhá fáze je rovna identifikování tematického rámce. Znamená to, že na základě předchozího seznámení s daty dochází k dalšímu prozkoumání ústředních témat či otázek výzkumu a vytyčení tematického rámce (Ritchie – Spencer 2002: 313), který odpovídá cíli či cílům, jež byly na počátku výzkumu stanoveny. Jane Ritchieová a Liz Spencerová (2002: 314) v této souvislosti upozorňují, že samotné stanovení „[...] tematického rámce není automatickým či mechanickým procesem, ale vyžaduje logické i intuitivní myšlení“. Zarámování výzkumu a témat, která mě budou konkrétně zajímat, vychází kromě z výše zmíněných

cílů práce také z teoretických úvah o nacionalismu nestátních národů, jeho ústředních charakteristikách¹⁶ a čtyřech způsobech využívání sportu jako politického nástroje nacionalismů usilujících o stát.¹⁷ Tyto kategorie budou následně vztaženy na baskický nacionalismus a využívání sportu, respektive kopané a konkrétně jejího symbolického zástupce v podobě baskické fotbalové reprezentace, ze strany tamních nacionalistů. S tematickým rámcem se pojí i časové ohraničení jednotlivých empirických kapitol. Této otázce se věnuji v nadcházející podkapitole.

Třetí fází rámcové analýzy je tzv. indexace či, jak nazývá tuto část analýzy Jan Hendl (2008: 218), označení dat. Pod touto fází rozumím rozčlenění veškerých dat dle jednotlivých zkoumaných témat (Ritchie – Spencer 2002: 316), což povede k dalšímu zpřehlednění datasetu. Na jeho základě přichází předposlední fáze rámcové analýzy, v níž jsou označená data se stejným tematickým kódem včleněna do jednotlivých tabulek, které napomohou sumarizaci poznatků (Ritchie – Spencer 2002: 317–318). Ve shrnutích jednotlivých empirických podkapitol věnovaných jak baskickému nacionalismu v časově vymezené historické epoše, tak způsobům, jimiž baskičtí nacionalisté využívali sport jako politický nástroj, se budou pravidelně objevovat jednotlivé tabulky obsahující dílčí závěry. Ty budou následně v případě charakteristiky baskického nacionalismu rovnou odpovědi na první položenou výzkumnou otázku, v případě úvah nad využíváním sportu tamními nacionalisty poté druhé v úvodu položené výzkumné otázky. Poslední empirická kapitola¹⁸ je sumarizací veškerých dílčích závěrů. Právě v ní a posléze i v samotném závěru práce dojde k interpretaci dat – tj. k poslední fázi rámcové analýzy (Ritchie – Spencer 2002: 320–321) – v kontextu cílů práce, které byly v jejím úvodu vytyčeny, k zodpovězení výzkumných otázek a ověření či vyvrácení v úvodu představené teze.

2.3.3 STRUKTURA KNIHY A OHRANIČENÍ KAPITOL

Kniha je rozdělena na teoretickou a empirickou část. První dvě kapitoly jsou teoretického rázu. V první z nich se přímo

věnuji pouze fenoménu nacionalismu, přičemž primárně kladu důraz na nacionalismy nestátních národů, tj. na nacionalismy usilující o stát. V poslední podkapitole této části textu vytyčím tři základní kategorie, s nimiž podle mého názoru je záhodno pracovat v okamžiku, kdy se právě tímto typem nacionalismu zabírám. Následně je budu využívat v praktické části práce.

Druhá polovina teoretické části textu bude věnována propojení nacionalismu, sportu a (para)diplomacie. Na základě teoretických úvah zde vytyčuji čtyři možné způsoby, jakými nacionalismy usilující o stát se sportem jako politickým nástrojem pracují. První dvě kategorie se soustředí na (potenciální) členy samotného národa, druhé dvě se naopak primárně zaměřují na zahraniční publikum. Taktéž s těmito kategoriemi budu v empirických částech nadále pracovat.

Empirická část se skládá ze šesti samostatných kapitol. Prvních pět se zabývá konkrétními časově vymezenými úseky baskických dějin, naopak šestá kapitola bude rovna shrnutí závěrů jednotlivých popisně zaměřených kapitol. Úvodních pět praktických kapitol je vždy rozděleno na dvě základní části. V prvních z nich se obecně věnuji problematice baskického nacionalismu, ve druhých se zaměřuji na to, jakým způsobem nacionalističtí představitelé uvažovali o sportu – konkrétně o kopané a baskické národní fotbalové reprezentaci – v souvislosti s jeho politickým potenciálem.

První empirickou kapitolu jsem ohraničil roky 1895 a 1930. V roce 1895, jak jsem vysvětloval výše, byla vytvořena EAJ-PNV jako první baskická politická strana, a zastřešila tak myšlenky baskického nacionalismu (Urkijo 1995: 5), přičemž se stala v nadcházejících letech jednou z nejvlivnějších politických sil regionu. Toto postavení si udržela až do vojenského převratu v roce 1923, po němž byl nastolen autoritářský režim Miguela Prima de Rivery. Představitelé nedemokratické vlády následně zakázali existenci politických stran, nicméně oproti pozdějšímu frankistickému režimu byli o poznání smířlivější ke specifickým identitám různých španělských regionů. Marianne Heibergová (1989: 76) v této souvislosti poznamenává, že „Primo de Rivera

zakázal politický nacionalismus, ale kulturní nacionalismus byl tolerován a pod diktátorem vzkvétal“. EAJ-PNV tak své politické aktivity přetavila do kulturní a sportovní oblasti, přičemž po pádu režimu na počátku roku 1930, konkrétně 28. ledna, se vrátila na politickou scénu v možná ještě silnější pozici, než kterou zastávala před nedemokratickým obdobím.

S koncem režimu Prima de Rivery a naopak vznikem Španělské republiky se pojí začátek druhé praktické kapitoly. Během tohoto období došlo k vyjednání baskické autonomie, která zahrnovala provincie Biskajsko, Guipúzcoa a Álava. V čele autonomního Baskicka stál politik z EAJ-PNV a také bývalý fotbalista Athletic z Bilbaa José Antonio Aguirre. Nicméně baskická autonomie v období Druhé republiky byla krátkou epizodou, neboť byla vyhlášena již v období, kdy se na Pyrenejském poloostrově rozhořela občanská válka. Baskické autority v ní stály na straně republikánů. Předzvěstí brzké porážky Basků – nikoliv ještě republikánských sil – se stalo vybombardování baskického historického města Gernika, či španělsky Guernica, v dubnu 1937 německými leteckými jednotkami, které podporovaly protistranu. Labutí písní pro baskické vojenské oddíly bylo dobytí Santanderu ležícího v Kantábrii. Republikánské síly byly definitivně poraženy v roce 1939. S datem nástupu frankistického režimu a koncem španělské občanské války končí i tato kapitola.

Období nedemokratického režimu nastoleného v důsledku vnitrošpanělského konfliktu bude věnována třetí empirická kapitola. Heslem Španělska Franciska Franka bylo „Španělsko: jedno, velké a svobodné“, což odkazuje na fakt, že docházelo ke kastilizaci všeho, co se na první pohled jako španělské netvářilo. Represe vůči jakýmkoliv náznakům projevů baskické identity včetně užívání baskičtiny ve veřejném prostoru byly na denním pořádku. Na konci 50. let v reakci na represivní počínání španělských autorit na baskickém území vznikla baskická organizace, která si kladla za cíl vytvoření nezávislého socialistického Baskicka, přičemž k jeho uskutečnění hodlala využít jakékoliv prostředky. ETA se v době frankistického Španělska stala nejviditelnějším baskickým nacionalistickým aktérem, který stál na zcela

jiných ideologických základech než EAJ-PNV fungující v exilu. O dataci počátku frankistického režimu není nutné pochybovat, nicméně o jeho konci se vedou debaty. V roce 1975 zemřel Francisco Franco, ale toto datum není rovno datu přechodu k demokracii. Samotná úspěšná tranzice se stala záležitostí několika dalších let. V roce 1977 se konaly první svobodné volby, o rok později byla přijata ústava a v roce 1979 autonomní statut pro Baskicko. Domnívám se, že pro potřeby tohoto výzkumu je vhodné pracovat s rokem 1977, neboť od tohoto data – konkrétně od 8. února 1977, kdy byl vydán královský dekret – je možné, aby politické strany ve Španělsku mohly znovu působit legálně, což se také týkalo politických stran baskických nacionalistů.

Ve čtvrté kapitole praktické části se nejprve zaobírám situací, která panovala po prvních svobodných volbách, kdy se začal vyjednávat baskický autonomní statut v rámci Španělska. Zároveň se od tohoto období setkáváme se dvěma nacionalistickými diskurzemi, které artikuluje pravicově smýšlející a v otázkách baskické budoucnosti pragmatictější jednající EAJ-PNV na straně jedné a radikálně levicová, nezávislost prosazující HB na straně druhé. Samotná ETA po přechodu k demokracii postupem času ztrácela širší podporu baskické veřejnosti, které se dříve těšila. V tomto období, kdy se také řešila otázka pravomocí baskických provincií v rámci Autonomního společenství Baskicka, opanovala politickou scénu EAJ-PNV, když se *lehendakarim* vždy stal její zástupce. Nejprve jím byl Carlos Garaikoetxea (mezi lety 1979 až 1985), jenž následně stranu opustil a stal se lídrem levicovější politické formace Baskická spravedlnost (*Eusko Alkartasuna*, EA). Po něm nastoupil do funkce *lehendakariho* José Antonio Ardanza (mezi lety 1985 až 1999). Tato kapitola bude následně ohraničena podzimem roku 1998 či přesně datem konání předčasných baskických parlamentních voleb, které se uskutečnily 25. října 1998. Po nich – konkrétně druhý lednový den následujícího roku – Ardanza skončil v úřadu poté, co se na podzim předcházejícího roku vláda rozpadla v souvislosti s projednáváním Baskického sportovního zákona (*Ley del Deporte del País Vasco*) a nastoupila exekutiva nová.

Od 2. ledna 1999 do května 2009 stál v čele Baskicka Juan José Ibarretxe z EAJ-PNV, jenž proslul návrhem na posílení baskické autonomie, který by posléze mohl vést až k vyhlášení nezávislosti Baskicka. Po něm se stal *lehendakarim* v květnu 2009 poprvé v historii politik, jenž nepocházel z EAJ-PNV, a nebyl tedy nacionalistou. V tomto období stál v čele baskické exekutivy socialista Patxi López, přičemž jeho vláda byla podporována druhým prošpanělským subjektem v tamním stranickém systému, Lidovou stranou (*Partido Popular*, PP). Pro dobu Lópezova působení byla typická normalizace vztahů s Madridem v kontextu separatistických či secesionistických tendencí. Nicméně první baskická nenacionalistická vláda se rozpadla v důsledku sporů mezi koaličními partnery v roce 2012. Po volbách se na pozici *lehendakariho* vrátil zástupce EAJ-PNV. Do čela vlády nastoupil Iñigo Urkullu, jenž setrvává ve své funkci doposud. Nacionalistický proud *ezker abertzalea* reprezentuje od roku 2012 koalice stran EH Bildu. Tuto kapitolu jsem se rozhodl ukončit rokem 2016, kdy v Autonomním společenství Baskicka proběhly parlamentní volby a znamenaly konec prvního funkčního období Urkullovy vlády.

Poslední praktická kapitola bude věnována shrnutí předchozích závěrů nejprve v souvislosti s obecnými charakteristikami baskického nacionalismu a poté se způsoby, jimiž byl tamními nacionalisty sport, respektive baskická národní fotbalová reprezentace využívána jako nástroj politiky. Tato kapitola by také měla být předznamenáním samotného závěru, který bude následovat. V něm budou zodpovězeny v úvodu položené otázky a také se vrátím k tezi v úvodu představené.

Než se však začnu věnovat samostatným kapitolám, je podle mého názoru nutné zaobírat se stavem výzkumu, který se se zkoumaným tématem pojí. Právě jemu se věnuje poslední podkapitola úvodní části textu.

2.4 SOUDOBÝ STAV VÝZKUMU

O sportu v Baskicku a jeho využívání v kontextu tamního nacionalismu existuje velké množství publikací, přičemž větši-

na z nich se věnuje právě vztahům mezi baskickou identitou či politikou a kopanou, která je jednou z nejpopulárnějších her v tomto regionu. Tyto texty můžeme následně rozčlenit do několika kategorií.

Historici, kteří se zaměřují na vztahy mezi baskickým nacionalismem, tamní společností a kopanou, se zabírají zejména obdobím od konce 19. století do začátku španělské občanské války. Jedná se např. o studie Johna K. Waltona (1999, 2011), Javiera Díaze Nociho (2000) nebo z nejnovějších publikací text Pétera Molnára (2013). O analýzu nejenom historických okolností, ale i aktuálního dění v kontextu kopané a baskického nacionalismu se pokouší Patxo Unzueta (1999), Bartosz Prabucki (2012), Robert Györi Szábo (2013) či Jeremy MacClancy (2007) v jedné části své knihy *Expressing Identities in the Basque Arena*.

Na propojení fotbalu a politiky na celém španělském území, Baskicko nevyjímaje, zacílili svou pozornost v rozsáhlejších publikacích Daniel Gómez (2007) nebo Alejandro Quiroga Fernández de Soto (2014).¹⁸ První ze zmíněných autorů věnuje celou jednu kapitolu tzv. „zakázaným reprezentacím“ – rozuměj reprezentačním výběrům Baskicka, Katalánska a Galicie – a zabírá se také specifickým případem reprezentace Gibraltaru, viz (Gómez 2007: 147–199). Alejandro Quiroga Fernández de Soto v jedné z kapitol mapuje vývoj fotbalu v baskickém prostředí po smrti Franciska Franka v souvislosti s politickými událostmi a přístupem baskických politických elit k němu, viz (Quiroga Fernández de Soto 2014: 203–236). Opomenout na tomto místě nemohu ani autora domácí – tj. baskické – provenience Ekaina Rojo-Labaiena (2014b, 2017), jenž se ve svých textech věnuje primárně fotbalu v kontextu utváření identit právě v Baskicku. Bohužel pro nebaskické mluvčí není jeho nejobsáhlejší dílo *Futbola Eta Nazio Eraikuntza Euskal Herria Eta Espainian*²⁰ dostupné v jiném jazyce než v baskičtině (Rojo-Labaien 2014b).

Poslední tři jmenovaní autoři se tedy ve svých textech kromě jiného obšírněji zabývají otázkou existence baskické fotbalové reprezentace. Pouze jí se z autorů odborných publikací věnuje Joseba Gotzon (1998), jenž vypracoval vůbec první přehledo-

vou historickou práci, která si klade za cíl zmapovat dosavadní působení baskického reprezentačního výběru. Spíše encyklopedického rázu jsou také kniha Patxiho Xabiera Fernández Monjeho (2001), věnující se pouze baskické fotbalové reprezentaci, či dvě publikace Josého Antonia Díaze (2008a, 2008b) mapující existenci veškerých sportů a her, které se v Baskicku provozují a jsou vytvářeny jejich reprezentační výběry. Obširněji pojednává o kopané a baskické reprezentaci v prvním díle, viz (Díaz 2008a: 274–348). Santiago de Pablo (2012) se poté věnuje baskické fotbalové reprezentaci v kontextu tamního nacionalismu v jedné z kapitol knihy, která se zaměřuje na nejvýznamnější baskické nacionalistické symboly.²¹ Historik Fernando Estomba Etxepare (2007) si určil mnohem užší cíl a ve své studii se věnuje existenci tzv. *equipo Euzkadi*, fotbalového výběru Baskicka vytvořeného baskickou vládou, který v době španělské občanské války cestoval po státech Evropy a Latinské Ameriky s primárním záměrem zviditelnění Baskicka a španělského vnitrostátního konfliktu ve světě. Do této kategorie textů dále náleží odborný článek věnovaný baskické fotbalové reprezentaci v kontextu baskického nacionalismu a jejím historickým proměnám, jehož jsem autorem, viz (Zákravský 2016).

Do tématu baskického nacionalismu a kopané velmi výrazně promlouvá i zájem antropologů o baskický fotbalový klub Athletic Club z Bilbaa, který sám sebe prezentuje jako celek, v jehož barvách mohou nastupovat pouze Baskové.²² V tomto ohledu není možné opomenout práci *Soccer, Culture and Society in Spain: An Ethnography of Basque Fandom* maďarské antropoložky Marianny Vacziové (2015), vypracované v Center for Basque Studies v americkém Renu, ve které se věnuje baskické identitě v kontextu Athletic. Z dalších textů zaměřujících se podobným způsobem na konstruování baskické identity bych rád jmenoval např. práce Juana Carlose Castilla (2007, 2008) a Marka Grovese (2011), odborný článek zmiňované Marianny Vacziové (2014) či výše vzpomenutého Jeremyho McClancyho (2007).

3 Co je to nacionalismus?

Úvahy o nacionalismu a národu zaměstnávají nespočet generací badatelů, které se danými fenomény zaobíraly či stále zaobírají. Zároveň za poslední dvě století rapidně narostlo množství teoretických textů, jež se pokoušely k diskusi o nacionalismu přispět. Některé z nich odkazují na nutnost šíření nacionalismu, jiné ho naopak označují za ryze nahodilý fenomén. Další proudy připomínají jako nezbytnou podmínku pro vznik nacionalismu a následně národa existenci moderní společnosti, zatímco jejich názoroví rivalové tento postoj odmítají. Některé pohledy na něj byly postupem času razantně zavrhnuty, jiné se staly základními pilíři vysokoškolských přednášek věnovaných dané problematice. S jistotou však je možné souhlasit s Miroslavem Hrochem (2003: 9), který říká, že „[n]ikdo v současnosti nemůže říci, že se seznámil se vším, co dosud bylo o národu napsáno“.

To však v žádném případě neznamená, že by se produkce věnovaná nacionalismu „nasytila“ a zastavila se. Naopak prakticky každý sociální badatel, který se rozhodne zaobírat se otázkou nacionalismu, čte teoretické práce svých předchůdců či současníků kriticky, upozorňuje na případné nesrovnalosti či se proti nim vymezuje. Takováto reflexe posléze vede k tomu, že se objevují noví autoři s teoriemi vlastními či alespoň konceptualizací pojmu, která není rovna nekritickému přijetí dříve představených teoretických úvah o národech a nacionalismech.

Také moje uvažování o fenoménu nacionalismu vychází z několika možných přístupů k němu, přičemž o nacionalismu – a národu jakožto jeho produktu – uvažuji jako o moderním konstrukt, který se objevuje v souvislosti s utvářením moderního státu. Moje teoretické ukotvení tohoto pojmu vychází primárně z úvah Paula Brasse (1991), Charlese Tillyho (1994), Benedicta Andersona (1991), Erika Hobsbawma (1983, 2000), Joany Nagelové (1994), Michaela Billiga (1995), Miroslava Hrocha (1999, 2009) či Anne-Marie Thiessové (2007).

3.1 MODERNIZACE STÁTU JAKO SPOUŠTĚČ NACIONALISTICKÝCH TENDENCÍ A ROLE ELIT

Pomyslným „odrazovým můstkem“ pro teoretické úvahy o nacionalismu a vytváření národů je pro mne dílo Paula Brasse (1991) *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*, v němž se věnuje formování nacionalismu v kontextu Indie a existenci velkého množství tamních etnických skupin. Ústřední předpoklad, který Brass (1991: 8–9) předkládá, vychází z přesvědčení, že nacionalismus není nějakým způsobem daný, ale je moderním konstruktem vytvářeným tamními elitami z materiálních či instrumentálních důvodů. Zároveň je nastolování nacionalistického diskurzu vždy spojeno s utvářením moderního centralizovaného státu. Vznik nacionalismu je tedy nutné chápat jako důsledek snah o formování moderní státnosti.

Tyto myšlenky částečně rozvíjí zástupce historické sociologie Charles Tilly (1994), jenž tvrdí, že před 200 lety se právě v důsledku modernizace státu objevily dva typy nacionalismu. Jako první hovoří o tzv. nacionalismu zaváděném státem (*state-led nationalism*), přičemž v tomto případě „vládci, kteří hovoří ve jménu národa, úspěšně požadují, aby se obyvatelé identifikovali s tímto národem a nadřadili své ostatní zájmy těm státu“ (Tilly 1994: 133). Ve druhém případě se jedná o tzv. nacionalismus usilující o stát (*state-seeking nationalism*), kdy naopak zástupci určité komunity, kterou chápou jako odlišnou vůči ostatnímu obyvatelstvu již existujícího státu, požadují vyhlášení vlastního státního útvaru, či alespoň uznání teritoriální autonomie odkazující většinou na kulturní odlišnost dané komunity (Tilly 1994: 133). Je tedy možné říci, že se objevují dvě historické situace. V jedné z nich je nacionalismus ideologií centra, nebo se naopak v případě druhém vůči centralizačním tendencím, které jsou spojeny s utvářením moderního státu, vymezuje. V důsledku příkladu, kterému se v textu věnuji, se budu v další podkapitole zabývat pouze nacionalismem usilujícím o stát.

Vraťme se nyní k původní myšlence Paula Brasse o nezastupitelné roli politických elit, kterou hrají v souvislosti s vytvářením

nacionalismu a národa. Elity definují – znovu ve shodě s Brassem (1991: 14) – tak, jak činí Harold D. Lasswell. Tento americký autor tvrdí, že „studium politiky je studiem vlivu a vlivných. [...] Vlivní jsou ti, kteří získají nejvíce z toho, co je možné získat. Dostupné hodnoty [, o něž se uvnitř společnosti soupeří,] mohou být klasifikovány jako *úcta, příjem a bezpečnost*. Ti, kteří získají nejvíce, jsou elitami; zbytek je masou“ (Lasswell 1936: 295; kurziva v originálu). Rozdělení společnosti na elity a masu je poté stavem, který bude existovat vždy. V této souvislosti je nutné zmínit železný zákon oligarchie Roberta Michelse (2001: 233–235), který odkazuje na přirozenost existence mocenských struktur v jakékoliv organizaci. Michels si tak např. klade otázku, odkazuje na další autory, proč lidé touží po revolucích, které mají přinést rovnost, když tohoto stavu nebude nikdy dosaženo, neboť společnost je ve své podstatě rozdělena na vládnoucí a ostatní? Aby však nedošlo k vystřídání elit, respektive aby si politické elity, které jsou u moci, své místo zachovaly, dochází k tomu, že manipulují společností. Jsou to právě elity, kdo kontrolují prostředky násilí, institucionální praktiky či určité symboly (Lasswell – Blumenstock 1939: 8–9). Je tedy zřejmé, že existují taktéž politické elity, které užívají k nabytí svého postavení či k jeho udržení nacionalistickou rétoriku spojenou s vytvářením, formováním a obnovováním národní identity.

Nejen Paul Brass (1991) tvrdí, že elity v souvislosti s konstruováním národního povědomí hrají významnou roli. Na tomto konstatování se shodne mnoho teoretiků, kteří se otázkami nacionalismu zabývají,²³ byť konsenzus mezi nimi již nepanuje v tom, jak velkou úlohu v tomto procesu politické elity sehrávají. Rolí elit v kontextu nacionalismu a jeho šíření se zabýval americký sociolog Joseph M. Whitmeyer (2002: 337), který přišel s následujícími závěry:

„[...] N]eexistuje kauzální spojení mezi elitami a lidovým nacionalismem,²⁴ a tak jaksi lidový nacionalismus není výsledkem nějakých představ elit. Ale stejně tak jsou často elity tím, kdo manipuluje a má z lidového nacionalismu užitek. [...] Musí se zde [však] objevit to, co bychom mohli nazvat ‚latentním na-

cionalismem', potenciálem pro nacionalistické chování. Tehdy elity utváří prostředky pro jeho vyjádření a těží z něj.“

S Whitmeyerovými závěry se do velké míry ztotožňuji. Je však třeba uvést, že to, co nazývá „latentním nacionalismem“, se dle mého názoru vyskytovalo u mnohých regionálně definovaných skupin obyvatelstva. Národy, respektive společnosti, které se v budoucnu staly národy, nikdy neexistovaly ve vzduchoprázdnu. Členy těchto společenství vždy nějakým způsobem ovlivňovala např. kultura, v níž žili, dávno předtím, než se objevily nacionalismy a následně také národy. Např. oním nejviditelnějším kulturním znakem je dodnes jazyk, jímž daná skupina hovoří: „Což neznalost jazyka jiné skupiny netvoří tu nejočividnější překážku bránící komunikaci, a není tudíž tím nejsamozřejmějším vytyčením mezí, jež tyto skupiny dělí [...]“ (Hobsbawm 2000: 52)? A právě z jazyka, který později dostal přízvisko národní, se stal politický prostředek k možnému prosazování národních zájmů. Dle některých autorů je společná řeč dokonce tím nejpodstatnějším důvodem, proč je národu přiznáno právo na existenci a z něj vyplývající vytvoření vlastního – tj. národního – státu (Kedourie 1960: 64). Např. společná řeč je tedy něčím, co nezpochybnitelně spoluvytváří kontext, v němž se společnosti pohybují. Stejně tak je život obyvatelstva ovlivňován existencí státních struktur apod. Všechny tyto dopady, ať už kulturní, institucionální či historické, formují souvislosti, kterých si je vědoma i politická elita.

Znamená to tedy, že předpoklady pro vznik nacionalismu se objevovaly v mnohých společnostech, přičemž však musí přijít elity, které určitým způsobem s těmito podmínkami naloží. Kultura a historie daných společenství se poté proměňuje v tvárný materiál, jenž slouží politickým cílům, které elity mají. Politické elity si tedy samozřejmě nemohou vytvořit národ na zelené louce bez jakýchkoliv odkazů na již existující instituce, kulturní prvky či historické události. Mohou však veškeré tyto prvky, s nimiž nacionalismus pracuje, různým způsobem upozadovat, nebo naopak vyzdvihovat, přetvářet či interpretovat dle vlastního uvážení. Politické elity totiž disponují potenciálem k tomu,

aby bylo jejich výkladům a interpretacím nasloucháno. Zároveň však není možné elitám uvnitř konkrétních společenstev poskytnout návod k tomu, co musí udělat, aby se v rámci určité skupiny stala sdílená národní identita skutkem.

Jak tedy takové konstruování národní identity, rozuměj pocit sounáležitosti vycházejícího z představ o vlastním národu, probíhá? Domnívám se, že odpověď na tuto otázku dává Joane Nagelová (1994) v souvislosti s úvahami o konstrukci etnické kultury, přičemž podle mne je možné její uvažování vztáhnout také k národní identitě. Nagelová používá jako alegorii k vytváření etnické kultury nakupování v obchodě, přičemž každý nákup je oddělen od nákupů ostatních podobou vašeho nákupního vozíku. Ten chápu jako ony hranice mezi jednou kulturou a kulturou další, respektive mezi „námi“ a „těmi druhými“. To, co vkládáme do nákupního košíku, náš pomyslný nákup, je rovno prvkům, které naši kulturu utváří. Ve vozíku se tak mohou objevit různé normy, symboly, zvyky, mýty atd. (Nagel 1994: 162). To, co se ve vozíku nalézá, však je možné, pokud se „nakupující“ rozhodne, kdykoliv vrátit zpět do regálů. Zboží tak má možnost neustále vyměňovat. Tento nákup je vlastně nákupem permanentním. Důvod spatřuji v tom, že ve chvíli, kdy se národní identita (či v podání Nagelové etnická kultura) vytvoří, neznamená to, že se najednou promění v něco rigidního. Naopak musí neustále docházet k obnovování národní identity a k jejímu neustálému vyjednávání. Není tak možné onen nákup prvků, s nimiž se členové národa identifikují, dokončit. A kdo je tím, kdo tlačí nákupní vozík, rozmýšlí a vybírá, co se v jeho obsahu objeví? Jsou to politické elity, které nacionalistický diskurz nastolují.

Významným článkem, který nebude v nákupních vozících chybět, je „zboží připravované na zakázku“. Pod tímto termínem rozumím to samé, co Eric Hobsbawm nazývá vynalézáním tradice (*invention of tradition*).²⁵ Pod tzv. vynalezenou tradicí rozumí praktiky „[...] rituální nebo symbolické povahy, které usilují o to, aby vstúpily určité hodnoty a normy chování prostřednictvím opakování, což automaticky implikuje kontinuitu s minu-

lostí“ (Hobsbawm 1983: 1), přičemž takové tradice se velmi často objevují v případech, kdy dochází k oslabení či celkovému zničení původního sociálního řádu a zároveň s ním tradic předchozích (Hobsbawm 1983: 4-5). Podle těch, kteří nové tradice vymýšleli, byla jejich činnost zcela v pořádku. Měla totiž vést k tomu, že bude obohacena národní tradice a povede to k celkovému posílení ducha národa. Dle národních buditelů takováto aktivita, pokud sloužila národům ku prospěchu, byla vhodná (Thiessová 2007: 138) a de facto se stala žádanou.

Dále je vhodné si v souvislosti s nacionalismem a vynalézáním tradic uvědomit, jakým způsobem se jeho představitelé staví k percepci dějin daného národa. Není možné nikdy hovořit o objektivitě určitého výkladu (národní) historie. Na fakt, že politické elity, které o sobě jako o nacionalistických uvažují, velmi často dějiny přepracovávají a reinterpetují tak, aby vyhovovaly jejich představám o národu a národním cílům, upozorňuje Anne-Marie Thiessová (2007: 113):

„Na počátku 19. století národy ještě neměly své dějiny. Dokonce i těm národům, které znaly své předky, zbývalo dopsat většinu příběhu, z něhož dosud znaly jen pár neúplných kapitol. Ke konci století se již mohly vykázat souvislým vyprávěním o dlouhodobém vývoji, jehož směr navzdory všem zákrutům a překážkám udával duch národa.“

Anne-Marie Thiessová není jedinou autorkou upozorňující na vytváření národní historie. Ve své knize věnované formování moderních států a národů v Evropě se k této otázce vyjadřuje i německý historik Hagen Schulze (2003: 175; kurziva v originálu):

„Dějiny evropských národů byly spíše konstruovány než rekonstruovány, a to tím více, oč pochybnější byla skutečná historická kontinuita lidových národů. Jakápak reálná souvislost existovala mezi Helény řeckého starověku a těmi Řeky, kteří v roce 1822 za jásotu evropské veřejnosti vyhlásili svou nezávislost a osvobození z tureckého jařma a slavili *anagenisis*, tedy znovuzrození staré Hellandy? Proti pokusům uherské koruny o úplnou maďarizaci Chorvatska se postavilo ilyrské hnutí, je-

hož stoupenci byl[i] přesvědčeni, že Chorvaté jsou prý potomky starověkých Illyrů, a proto jsou prý nejen původním obyvatelstvem, ale podobně jako starověcí obyvatelé Balkánu a Benátska i rozhodujícím národem mezi jižními Slovy.“

Pokud bych měl částečně shrnout to, co již bylo obecně o národech řečeno, zmínil bych významnou roli, kterou v jejich formování hrály elity. Taktéž je z předchozího řečeného zřejmé, že „[n]árod se rodí z toho, co je dáno, a z toho, co se vynalezne“ (Thiessová 2007: 12). Nicméně oním základním krokem, po jehož uskutečnění je možné vůbec o národu hovořit, je přijetí myšlenky jeho samotné existence napříč všemi členy společnosti, o nichž jako o příslušnících národa je uvažováno, respektive o nich takto uvažují politické elity, které nacionalistický diskurz nastolují. V ideálním případě se tak myšlenky o existenci jednoho společného národa napříč společnostmi uchytily, což vedlo – slovy Benedicta Andersona (1991) – k vytvoření tzv. pomyslného společenství²⁶ (*imagined communities*). Národnímu společenství přiděluje Anderson přívlastek „[...] pomyslné, protože příslušníci i toho nejmenšího národa většinu ostatních členů nikdy nepoznají, nikdy se s nimi neseťkají a ani o nich nikdy neuslyší, přesto však v mysli každého z nich žije představa jejich společenství“ (Anderson 1991: 6; překlad dle Anderson 2003: 243–244). Pokud se podaří takové společenství vytvořit, neznamená to, že bude v nezměněné podobě existovat kdykoliv v budoucnu. Je třeba neustále obnovovat pocit národní identity mezi jejími nositeli tak, aby ona idea národa byla i třeba implicitní formou všudypřítomná. Národ se tak stává jakýmsi „každodenním plebiscitem“, kdy záleží na jeho samotných členech, zda se k němu podvědomě přihlásí, či nikoliv, což vyřkl během přednášky na Sorbonně již v roce 1882 Ernest Renan (2003 [1882]: 34). K tomu, aby tak lidé činili, napomáhá fenomén, který Michael Billig (1995: 6) označuje banálním nacionalismem (*banal nationalism*), neboť je pro něj typické, že se s ním pravidelně setkáváme každý den prakticky ve všech sférách našeho života. Znamená to tedy, že ho většinou lidé ani nevnímají jako nějaký projev nacionalismu, ale spíše jako součást všedního koloritu. S tímto

nacionalismem je tedy možné se setkat v místech, kde by na první pohled hledán nebyl. „Banální nacionalismus je nalézán ve zprávách o počasí, na sportovních stránkách a zavěšený zplihle na vlajkách v prostorách čerpacích stanic“ (Billig 1995: 155).

O národu tedy uvažují jako o moderním konstrukt, který se objevuje nejdříve na sklonku 18. století. Tím, kdo nastoluje nacionalistický diskurz, jsou politické elity, které takto reagují na vytváření moderního státu a s tím spojenou jeho centralizaci. Nacionalismus, s nímž tyto elity pracují, je roven politickému principu, „[...] který tvrdí, že politická a národní jednotka musí být shodné“ (Gellner 1993: 12). Pod onou shodou hranice politické jednotky a národa je možné spatřovat snahu o jakousi národní homogenizaci v rámci již existujícího státu, což je rovno Tillyho typu nacionalismu, který označuje jako nacionalismus zaváděný státem. Nebo naopak je možné pod rovností hranic státu a národa rozumět pokus o vytvoření státu zcela nového, v jehož rámci budou žít ty osoby, jejichž národní identita se pojí s tímto nově vzniklým státem, což odpovídá nacionalismu usilujícímu o stát.

3.2 NACIONALISMUS USILUJÍCÍ O STÁT

Existenci tohoto typu nacionalismu nepředcházelo vytvoření státního celku, který by byl ex post označen jako národní, jako tomu bylo u nacionalismu zaváděného státem. Nacionalismus usilující o stát je tak roven síle, která chce narušit status quo a v ideálním případě vytvořit nezávislou jednotku, jejíž existence bude ostatními státy uznána jako legitimní a legální. Nicméně tento typ nacionalismu je některými autory chápán jako fenomén, o němž je uvažováno v pejorativních konotacích, když přichází s dělením na nacionalismus a patriotismus. Nacionalismus je v tomto případě roven loajalitě k národní skupině, patriotismus oproti tomu je loajalitou ke státu a jeho institucím (Connor 1994: 196). V soudobém světě je tak možné pozorovat nespočet střetů mezi těmito dvěma kategoriemi: „[...] baskický nebo katalánský nacionalismus byl často v konfliktu se španělským patriotismem, tibetský nacionalismus s čínským patriotis-

mem, vlámský nacionalismus s patriotismem belgickým, korsický nacionalismus s francouzským patriotismem, kašmírský nacionalismus s patriotismem indickým, nacionalismus québecký s patriotismem kanadským“ (Connor 1994: 196).

Nacionalismus usilující o stát je tedy velmi často konfrontován s patriotismem, který je laickou veřejností vnímán jako něco přirozeného a pozitivního. Naopak nacionalismus usilující o stát, rozuměj dle předchozích úvah nacionalismus, je mnohdy chápán jako určité snahy periferie extrémními prostředky se odtrhnout od mateřské země.

Není však možné říci, že by byl patriotismus „lepší“ než nacionalismus. V čem se liší španělský patriot od katalánského nacionalisty kromě toho, že se onen Katalánec dovolává vytvoření nezávislého Katalánska? Jaký je rozdíl mezi Québečanem a Kanadanem kromě výše zmíněného? V čem je řádnější být Belgičanem než nacionalistou z Vlámka? Veškeré tyto identity mají podobné charakteristiky, odvolávají se na dávnou historii svých národů, specifickou kulturu, která je více či méně také spojená s určitými politickými institucemi a jejich fungováním atd. Jediným kvalitativním rozdílem mezi držiteli těchto identit je v obecné rovině právě existence, či naopak absence státu, který by jeho občané označili jako stát národní. Fakt, že se některý národ může pyšnit vlastním státem, nemůže být roven nadřazenosti těchto národů nad těmi, na něž se (zatím) „neusmálo štěstí“ v podobě souhlasu velmocí ke vzniku národního státu.²⁷

V historii i v dobách současných se objevuje nespočet národních hnutí, přičemž úspěšnost v prosazování jejich požadavků vůči centru byla proměnlivá. Jejich vznik byl spojen s centralizačními tendencemi a proměnou fungování mateřského státu, proti nimž určitými kulturními charakteristikami vymezená skupina obyvatelstva – následně pojmenovaná národní hnutí – protestovala v důsledku pocitu ohrožení zaváděnými změnami. Jak upozorňuje Paul Brass (1991: 25), z těchto procesů totiž vždy profitují pouze určité regiony nebo skupiny obyvatelstva, což nakonec vede k soutěžení mezi nimi „[...] o politickou moc, ekonomické výhody a sociální status [...]“. Zároveň však ono

„[...] národní hnutí, které hovoří ve jménu národa [...]“ (Hroch 1999: 10), nebylo rovno homogennímu souboru, v jehož rámci by se neobjevovala pluralita názorů spojených s otázkami existence a budoucnosti národa. Je tak možné pozorovat, že součástí národních hnutí byla klerikální křídla, skupiny označené za liberální i podporovatelé socialistických myšlenek atd. (Hroch 1996: 79). Z tohoto na první pohled nesourodého konglomerátu různých postojů následně vycházely politické strany, jež samy sebe za národní či nacionalistické neváhaly označit. Zároveň tyto nově vznikající politické subjekty precizněji formulovaly svůj program, a to nejen v záležitostech dotýkajících se národa. Politické strany, které se u nestátních národů staly těmi nejvlivnějšími, zprostředkovávaly vůli členů národa v souvislosti s budoucností jejich vlasti, která byla samotnou stranou v případě dosažení cíle, jímž byla nezávislost, líčena v různých barvách.

Tyto politické strany se od sebe samozřejmě v mnohém lišily, či se stále liší v případě, že národ, který reprezentují, nevytvořil nezávislý stát. Stranou nyní ponechám např. sociální politiku jednotlivých subjektů, jejich důraz na rurální či industriální oblasti a obyvatelstvo v nich žijící apod. Pro mnou zkoumanou problematiku je podstatné zaměřit se pouze na otázky, které mají co do činění s uvažováním o národu, perspektivách jeho nezávislosti a tím, jak se k nim staví centrální autority v konkrétních historických epochách. Politické strany nestátních národů, které pro mne představují zástupce nacionalismu usilujícího o stát, budu tedy zkoumat ve třech kategoriích. Jejich uvažování o národu bude vnímáno na škále mezi primordialismem a konstruktivismem, úvahy nad budoucností národa následně mezi separatismem a secesionismem a přístup vládnoucí skupiny k působení národních politických stran bude vymezen jejich legalitou a ilegalitou, respektive bude zmíněno i případné uznání národa ze strany centra mateřského státu v souvislosti s případnou poskytnutou autonomií apod.

3.2.1 UVAŽOVÁNÍ O NÁRODU

Prvotní úvahy, které o národu v průběhu 19. století vznikaly, jsou označovány jako primordialisumus.²⁸ Pod primordialisumickým pojetím národa rozumím „[...] axiomatický názor, který odpovídal také dobovému veřejnému mínění, že národ je odvěkou kategorií, jejíž objektivní existenci je možno a nutno oživit, obrozovat, poněvadž je specifickou hodnotou lidského rodu“ (Hroch 2009: 18). Příslušnost k národu následně není možné získat tím, že se k němu přihlásíte. Prostě jím jste, nebo naopak nejste, přičemž dle primordialisumistů existují objektivní fakta, která příslušnost k danému národu dokazují. Tím nejviditelnějším znakem, na který bylo mnohdy upozorňováno, byl národní jazyk. Velmi často v případě nacionalismů usilujících o stát se v období, kdy se začaly objevovat, proměnil národní jazyk v ústřední kritérium příslušnosti k danému národu, respektive byl na společný jazyk kladen důraz tamními národními hnutími (Hobsbawm 2000: 100, 103).

Na konci 19. století bylo myšlení o národech ovlivněno novými biologickými poznatky, které byly aplikovány i na lidská společenství. Rasistické a silně antisemitské postoje se kromě Německa prosazovaly významně i v dalších evropských státech. Rasa se pro mnohé myslitele stala tím, co definovalo národ. Nikoliv jazyk, který se mohl prakticky kdokoliv naučit, ale rasa striktně odkazující na původ člena národa. Popularita takovýchto úvah, které měly v dobovém kontextu vědecký punc, nakonec znamenala, že termíny národ a rasa začaly být chápány jako synonyma. Propojení rasismu s nacionalismem tak bylo od konce 19. století očividné (Hobsbawm 2000: 105).

Po druhé světové válce, která znamená velmi významný obrat ve zkoumání fenoménu nacionalismu, se v 60. letech prosazuje ve vědecké sféře tzv. modernismus, který zdiskreditoval dosavadní nazírání na národy. Dle základních modernistických premis národy v žádném případě nejsou entity existující od nepaměti a naopak se objevují společně s vytvářením moderní společnosti, přičemž se nejprve utvářely v evropských státech a následně se

šířily do dalších oblastí světa. Národní identita tedy není něčím, co by bylo po staletí zakořeněno v myslích všech lidí na světě. Národy nejsou dané a přirozené, ale jsou důsledkem společenských podmínek, které se vytvářely společně s nástupem moderní společnosti (Smith 2003: 18–19). O národech je tedy od tohoto období uvažováno jako o sociálně konstruovaných entitách.

Diskuse o povaze národů a s tím spojená otázka nacionalismu nezasáhla pouze odborné kruhy, ale také politickou praxi. Ztotožňování rasy s národem, typické pro období před druhou světovou válkou, nebylo po jejím skončení již v důsledku diskreditace takového pohledu na národ v souvislosti s nacismem možné. Dochází tak k tomu, že se hranice mezi členy a nečleny národa částečně rozvolňují. Lidé, kteří nebyli považováni za členy určitého národa ve 20. letech, se jimi mohli stát např. o padesát roků později. Od prokazování národního původu prostřednictvím „pouta krve“ došlo k posunu k přihlášení se k němu na základě pocitu sounáležitosti s daným národem. Národní identita tedy není ničím vrozeným, ale sociálně konstruovanou skutečností, která je ovlivňována nespočtem faktorů.

Proměna nazírání na národ, respektive na členství v něm ovlivňovala také politické strany, které se za národní považují, a to nejenom v případě nacionalismů usilujících o stát. S rozšiřováním se počtu těch, kdo byli považováni za členy národa a na něž mohla cílit agitace těchto politických stran, se proměňovala i samotná rétorika a s tím spojená faktická činnost těchto politických subjektů. Tzn., že politické strany byly ovlivňovány i tím, zda se klonily spíše k primordialistickým pozicím, či tyto postoje zamítly a přijaly spíše konstruktivistické premisy v souvislosti s členstvím v národu, jehož zájmy hájí.

3.2.2 PERSPEKTIVY (NE)ZÁVISLOSTI NÁRODA

Pokud hovořím o nacionalismu usilujícím o stát, není nutné – trochu paradoxně s odkazem na termín, s nímž pracuji – setkávat se u všech politických subjektů spadajících do této kategorie s ultimátním požadavkem na vznik nezávislého státu. Jak

ostatně upozorňuje samotný Charles Tilly (1994: 133), existují nacionalismy spadající do této kategorie, které se mohou dožadovat pouze autonomního statutu v rámci mateřského státu. Nutně tedy jejich existence nemusí znamenat ohrožení územní integrity země, v jejichž hranicích se skupiny formulující tyto požadavky nacházejí. V teorii secese je možné se u některých autorů setkat se striktním oddělováním separatismu a secesionismu,²⁸ přičemž tyto dva termíny budu také v tomto textu odlišovat. Např. John R. Wood (1981: 110) či Michael Hechter (1992: 267), který z Woodových úvah vychází, pod separatismem rozumí právě snahu určitých regionů o uznání regionální autonomie či specifických provinčních práv. Na druhou stranu pro secesionismus je typický požadavek na odštěpení se od mateřské země a s tím spojené vyhlášení nezávislosti.

Zároveň se domnívám, že není možné pracovat s označením určitého národního hnutí, které se dožaduje vlastního státu, jako a priori secesionistického, respektive separatistického. Zaprvé je součástí toho, co chápu jako národní hnutí, nespočet různých myšlenkových proudů, a tak je třeba rozlišovat i nuance mezi separatismem a secesionismem uvnitř něho. Zadruhé se také proměňuje přístup politických elit reprezentujících právě prostřednictvím konkrétních politických stran určitý nestátní národ na základě historicko-politického vývoje. Pokud tedy nějaká politická formace vznikne jako secesionistická, neznamená to, že nebude nikdy za dobu své existence klást požadavky, které je možné označit jako separatistické. Totéž platí pro ty politické strany, jež se dožadovaly od dob svého vzniku nezávislosti určitého území, ale postupem času svou rétoriku umírnily. Tzn., že není možné např. Demokratickou konvergenci Katalánska (CDC, *Convergència Democràtica de Catalunya*) vložit do konkrétní škatulky s názvem secesionismus či separatismus, aniž by nebylo přihlédnuto k časové ose a událostem s ní souvisejícími.

V kontextu separatismu a secesionismu je vhodné zmínit také odkaz na právo národů na sebeurčení, které má s touto problematikou velmi významnou spojitost. Právě vyřčením myšlenky o existenci práva národů na sebeurčení došlo k pomyslnému ote-

vření Pandořiny skřínky pro existující státy v souvislosti se secessionistickými požadavky nestátních národů. Tato skřínka byla otevřena společně prvním mužem právě zrozeného bolševického Ruska V. I. Leninem a americkým prezidentem Woodrowem Wilsonem na sklonku první světové války. Právě po jejím skončení zažíval národnostní princip svůj zlatý věk, přičemž tato situace byla „[...] důsledkem nezamýšleného vývoje dvojího druhu: zhroucení velkých mnohonárodních říší střední a východní Evropy a ruské revoluce, která způsobila, že pro Spojence bylo žádoucí proti bolševické kartě vytáhnout kartu wilsonovskou“ (Hobsbawm 2000: 127). Právo národů na sebeurčení se však netýkalo celého světa, naopak bylo geograficky vymezeno zejména pro oblasti střední a východní Evropy či částečně území Osmanské říše. Nové národní státy tak vznikaly jako pohrobci Rakouska-Uherska a musely se vypořádat s nespočtem problémů, které se dotýkaly také národnostních otázek, neboť nově načrtnuté země na mapě Evropy nebyly v žádném případě státy národně homogenními (Geldenhuis 2009: 30).

Po druhé světové válce a v letech následujících se právo národů na sebeurčení rozšířilo a týkalo se do té doby kolonizovaných oblastí Afriky a Asie. V takovýchto případech však muselo docházet, jak požadovaly mezinárodní organizace v čele s OSN či regionální Organizací africké jednoty, k respektování územní celistvosti v kontextu administrativních hranic existujících z koloniálních dob (Rosůlek 2014: 23–24). Po období masivní dekolonizace je možné říci, že politická mapa „zamrzla“, byť nikoliv dokonale. Nové státy vznikaly pouze za specifických podmínek, jakými bylo hrubé porušování lidských práv, dokončení kolonizace či v případě rozpadu mateřských zemí kopírování jejich vnitřních hranic (Caspersen 2012: 18–19). Nicméně ve Vídeňské deklaraci, kterou OSN v roce 1993 přijalo, se objevují zmínky odkazující na právo všech lidí na sebeurčení. V této souvislosti si Nicholas Kittrie klade otázku, kdo bude tím, kdo oznámí Basům, Bretoncům, Kurdům či Québecanům a dalším nestátním národům, že „[...] nejsou lidmi a nemají právo na sebeurčení“ (Kittrie dle Geldenhuis 2009: 34)?

Na požadavky nacionalistů, kteří chtějí vytvořit vlastní stát s odkazem právě na právo národů na sebeurčení, reagovalo na půdě OSN např. Lichtenštejnsko. Podle malého velkoknížectví totiž právo národů na sebeurčení nemusí v žádném případě znamenat, že mají právo na vytvoření vlastního nezávislého státu. Pod sebeurčení totiž spadá např. i uznání nároku na vytyčení autonomie pro určitý národ v místě, kde ti, kteří sami sebe považují za členy daného národa, žijí. Národní sebeurčení a právo na něj tak dle tohoto výkladu není možné v žádném případě chápat jako právo na vytvoření národního státu pro všechny národy, které (zatím) svůj vlastní stát nemají (Geldenhuis 2009: 35).

Pokud se tedy zaměřuji na nacionalismy usilující o stát, je nutné vždy rozlišovat, zda různé politické strany, které samy sebe chápou jako národní, vznášejí separatistické či secesionistické požadavky.

3.2.3 (NE)ZÁKONNÉ PŮSOBENÍ A (NE)UZNÁNÍ EXISTENCE NÁRODA

Proběhnuvší liberalizace či demokratizace zemí s sebou přináší také otevření společenské diskuse v souvislosti s existencí obyvatel, kteří nepocítují sounáležitost se státem a ztotožňují se s národní skupinou, jež se naopak se státem, na jehož území se nachází, odmítá identifikovat. Otázkou zůstává, jak se centrální moc postaví k existenci těchto skupin a jakým způsobem je (ne) bude tolerovat,³⁰ respektive zda vůbec mateřský stát funguje demokratickým způsobem a nedochází k omezování politické soutěže v obecné rovině a nejenom v souvislosti s národně definovanými subjekty.

Národní hnutí, respektive politické strany, které samy sebe za národní považují, musely velmi často oficiálně ukončit svou činnost, respektive se jim ani nedostalo možnosti působit v legalitě. Některé byly zakázány svými mateřskými státy v důsledku porušování lidských práv a nedemokratického smýšlení. Existují tak národní hnutí, která užívala nelegálních prostředků, jimiž chtěla svůj cíl, jímž většinou bylo vyhlášení nezávislosti daného státu, prosadit. V prostředí západní Evropy je typickým

příkladem teroristická organizace *Euskadi Ta Askatasuna* (ETA, Baskicko a [jeho] svoboda) a politické strany, které z ideologie této teroristické skupiny po úspěšném přechodu k demokracii ve Španělsku vycházely či oficiálně neodmítaly způsoby, kterými chtěla ETA dosáhnout vzniku nezávislé Baskické republiky. Jednalo se o politické strany *Batasuna* (Jednota) či *Herri Batasuna* (Lidová jednota, HB) a mnohé další. Obdobně je ze stejných důvodů v Turecku zakázána činnost Strany kurdských pracujících (*Partiya Karkerên Kurdistan*) a dalších méně známých kurdských politických stran. V případě jiných stran šlo o extrémní způsob vymezování vůči „jiným“, tj. vůči těm, které politická strana reprezentující určitý národ nepovažovala za jeho (potenciální) příslušníky. Klasickým příkladem politické strany, která byla nucena ukončit činnost v důsledku rasistické rétoriky, se v roce 2004 stal Vlámský blok (*Vlaams Blok*). Existence politických stran, respektive těch, které nebudou poplatné nově nastolenému režimu, je zakázána ve chvíli, kdy se stát stává autoritativním či totalitním. Požadavky politických stran na národní sebeurčení se taktéž stávají nelegálními. V období frankistického Španělska se tak legální cestou nemohli dožadovat svých národních práv zástupci Basků, Katalánců či Galicijců. To samé platí pro slovinské nebo chorvatské nacionalisty žijící na území dnes již bývalé komunistické Jugoslávie apod.

Fakt, že státní autorita zakáže působení těchto politických subjektů, však v žádném případě neznamená definitivní konec pro myšlenky volající po národním sebeurčení. Představitelé těchto politických formací své působení velmi často pouze přesunou do ilegality a začnou se soustřeďovat na „národní“ aktivity spojené s činnostmi, které centrální vláda toleruje, např. v oblasti kultury. Nacionalistické nálady následně mohou vznikat jaksi pod povrchem a s pádem nedemokratického režimu, který se jejich existenci snažil potlačit, se znovu objevují na scéně. Mnohdy v ještě větší síle, než tomu bylo před jejich zakázáním. V tomto případě uvnitř skupiny platí tzv. Simmelovo pravidlo, které formuloval Georg Simmel, jenž říká, „[...] že vnitřní soudržnost skupiny je závislá na vnějším tlaku“ (Eriksen 2007: 29).

Pokud je státem povoleno legální působení takovýchto politických stran, důležitou otázkou je uznání určitého stupně autonomie národu, který tyto nacionalistické strany reprezentují. V některých případech dochází k federalizaci země, jejímu přetvoření na regionální stát či vytyčení regionů se specifickými pravidly. Regionalizace státu může mít různé podoby, přičemž v mnohých případech v ní jsou zohledněny také hranice „národního teritoria“ nestátního národu, který se na území mateřského státu nachází.

Při zkoumání politických stran národů dožadujících se státu je nutné vždy brát v potaz i otázku, zda mohou působit na území mateřské země legálně, či nikoliv. Právě tato skutečnost také ovlivňuje strategie, kterými chtějí dosáhnout svých cílů. Stejně tak je toto ovlivněno i případným předchozím uznáním autonomie či samotné existence národa v rámci státu.

